

Ekonomika a politika za diktatury proletariátu (V. I. Lenin, 1919)

Děkuji Institutu české levice, že na své stránky nahráli všech 55 svazků Leninových sebraných spisů v PDF. Tato jejich práce je k nezaplacení a mají můj nekonečný vděk a obdiv. [Viz zde.](#)

K druhému výročí sovětské moci jsem chtěl napsat menší brožuru na téma uvedené v nadpisu. Ve shonu každodenní práce se mi však dosud nepodařilo dostat se dál než k předběžné přípravě jednotlivých částí. Proto jsem se rozhodl, že se pokusím stručně, zhuštěně vyložit myšlenky o této otázce, které jsou podle mého názoru nejpodstatnější. Stručný výklad má přirozeně mnoho nevýhod a nedostatků. Ale snad se mi přesto podaří dosáhnout v krátkém novinovém článku skromného cíle: vyložit pojetí otázky a dát komunistům různých zemí podklad k jejímu posouzení.

I

Teoreticky je nesporné, že mezi kapitalismem a komunismem je určité přechodné období. V tomto období se nutně musí spojovat rysy nebo vlastnosti obou těchto forem společenského hospodářství. Toto přechodné období nutně musí být obdobím boje mezi zanikajícím kapitalismem a vznikajícím komunismem, čili jinými slovy mezi poraženým, avšak neodstraněným kapitalismem a mezi zrozeným, ale ještě docela slabým komunismem.

Nejen marxistovi, ale každému vzdělanému člověku, který má jakés takés znalosti o teorii vývoje, musí být samozřejmě jasné, že je nezbytné celé historické období vyznačující se těmito rysy přechodného období. A přesto všechny úvahy o přechodu k socialismu, které slyšíme od dnešních představitelů maloburžoazní demokracie (a těmi jsou přes svou zdánlivě socialistickou nálepku všichni představitelé II. internacionály včetně takových lidí jako MacDonald a Jean Longuet, Kautský a Friedrich Adler), svědčí o tom, že na tuto samozřejmou pravdu úplně zapomínají. Pro maloburžoazní demokraty je příznačný odpor k třídnímu boji, toužebné přání obejít se bez něho a snaha uhladit, zmírnit a otupit ostré hrany. Proto se tito demokraté buď vyhýbají jakémukoli uznání celé historické etapy přechodu od kapitalismu ke komunismu, nebo pokládají za svůj úkol vymýšlet plány, jak obě bojující síly smířit, místo aby řídili boj jedné z těchto sil.

II

V důsledku neobyčejné zaostalosti a maloburžoazního charakteru naší země se diktatura proletariátu v Rusku musí v porovnání s vyspělými zeměmi nutně vyznačovat určitými zvláštnostmi. Ale hlavní síly – a hlavní formy společenského hospodářství – jsou v Rusku stejné jako v kterékoli kapitalistické zemi; takže se tyto zvláštnosti mohou týkat jen toho, co není nejpodstatnější.

Těmito hlavními formami společenského hospodářství jsou kapitalismus, zbožní malovýroba a komunismus. A hlavními silami jsou buržoazie, maloburžoazie (zvláště rolnictvo) a proletariát.

Ekonomika Ruska za diktatury proletariátu znamená první kroky komunisticky sjednocené – v jednotném rámci obrovského státu – práce v boji proti zbožní malovýrobě a proti kapitalismu, který se na základě malovýroby udržuje a obnovuje.

Práce je v Rusku komunisticky sjednocena potud, pokud je za prvé zrušeno soukromé vlastnictví výrobních prostředků a pokud za druhé proletářská státní moc organizuje v celonárodním rozsahu velkovýrobu na státní půdě a ve státních podnicích, rozděluje pracovní síly do různých hospodářských odvětví a podniků a rozděluje pracujícím obrovské množství spotřebních produktů patřících státu.

Mluvíme o »prvních krocích« komunismu v Rusku (jak se o tom mluví i v programu naší strany schváleném v březnu 1919), protože všechny tyto podmínky byly u nás zajištěny jen částečně, čili jinými slovy: zajišťování těchto podmínek je teprve v počátečním stadiu. Naráz, jediným revolučním úderem se udělalo to, co se vůbec dá naráz udělat: například hned první den diktatury proletariátu, 26. října 1917 (8. listopadu 1917), bylo zrušeno soukromé vlastnictví půdy a to velkým pozemkovým vlastníkům bez náhrady, velcí pozemkoví vlastníci byli vyvlastněni. Během několika měsíců byli vyvlastněni, rovněž bez náhrady, téměř všichni velkokapitalisté, majitelé továren, akciových podniků, bank, železnic a tak dále. Státní organizace velkovýroby v průmyslu, přechod od »dělnické kontroly« k »dělnické správě« továren a železnic – to se již v hlavních rysech uskutečnilo, avšak v zemědělství jsme s tím teprve začali (»sovchozy«, zemědělské velkopodniky vytvářené dělnickým státem na státní půdě). Stejně tak jsme teprve začali organizovat různé formy družstev drobných zemědělců jako přechod od tržní zemědělské malovýroby ke komunistické zemědělské výrobě.* Totéž je třeba říci o státní organizaci rozdělování produktů namísto soukromého obchodu, tj. o státním výkupu a dodávkách obilí do měst a průmyslových výrobků na vesnici. Níže uvedeme statistické údaje k této otázce.

* V Sovětském Rusku je přibližně 3536 »sovchozů« a 1961 »zemědělských komun«; zemědělských artělů je asi 3696. Náš Ústřední statistický úřad nyní provádí přesný soupis všech sovchozů a komun. Výsledky začnou přicházet v listopadu 1919.

Rolnické hospodářství zůstává i nadále zbožní malovýrobou. Je to neobyčejně široká základna pro kapitalismus, která má velmi hluboké a velmi pevné kořeny. Na této základně se kapitalismus udržuje a znovu vzniká, a to v nejurputnějších boji s komunismem. Formou tohoto boje je šmelinářství a spekulace, které maří státní výkup obilí (a rovněž jiných produktů) a vůbec veškeré rozdělování produktů státem.

III

Pro ilustraci těchto abstraktních teoretických tezí uvedeme konkrétní údaje.

Podle údajů lidového komisariátu zásobování se v době od 1. srpna 1917 do 1. srpna 1918 získalo státním výkupem obilí v Rusku asi 30 miliónů pudů. V následujícím roce asi 110 miliónů pudů. V prvních třech měsících další výkupní kampaně (1919-1920) stoupne zřejmě výkup asi na 45 miliónů pudů oproti 37 miliónům pudů v týchž měsících (srpen-říjen) roku 1918.

Tato čísla jasně svědčí o pomalém, avšak neustálém zlepšování situace ve smyslu vítězství komunismu nad kapitalismem. Tohoto zlepšení dosahujeme přes neslýchané obtíže působené občanskou válkou, kterou organizují ruští a zahraniční kapitalisté, využívající k tomu všech sil největších mocností světa.

Proto, ať buržoové všech zemí a jejich zjevní i zakuklení přísluhovači (»socialisté« z II. internacionály) sebevíc lžou a pomlouvají, nesporné je, že z hlediska hlavního ekonomického problému diktatury proletariátu je u nás vítězství komunismu nad kapitalismem zajištěno. Buržoazie

celého světa běsní a spílá bolševismu, organizuje proti bolševikům vojenské útoky, spiknutí a jiné akce právě proto, že si velmi dobře uvědomuje neodvratnost našeho vítězství v přestavbě společenského hospodářství, pokud nás vojensky nerozdrť. Ale rozdrtit nás tímto způsobem se jí nepodaří.

Z následujících souhrnných čísel je vidět, jak dalece jsme již za tu krátkou dobu, kterou jsme měli k dispozici, a za jakých neslýchaných obtíží, za nichž jsme museli pracovat, nad kapitalismem zvítězili. Ústřední statistický úřad právě připravil k tisku údaje o produkci a spotřebě obilí, ne sice v celém Rusku, ale v 26 guberniích.

Výsledky jsou tyto:

26 gubernií Sovětského Ruska	Obyvatelstvo (v miliónech)	Produkce obilí (bez osiva a krmiva) (v miliónech pudů)	Dodáno obilí (v miliónech pudů)		Celkem obilí, kterým disponovalo obyvatelstvo (v miliónech pudů)	Spotřeba obilí na 1 osobu (v pudech)
			Lidovým komisariátem zásobování	Spekulanty		
Produkující gubernie Konzumující gubernie	Města 4.4	—	20.9	20.6	41.5	9.5
	Vesnice 28.6	625.4	—	—	481.8	16.9
	Města 5.9	—	20.0	20.0	40.0	6.8
	Vesnice 13.8	114.0	12.1	27.8	151.4	11.0
Celkem (26 gubernií)	52.7	739.4	53.0	68.4	714.7	13.6

Asi polovinu obilí tedy dodává městům lidový komisariát zásobování a druhou polovinu šmelináři. Tento poměr byl zjištěn přesným výzkumem výživy městských dělníků v roce 1918. Přitom za obilí dodávané státem platí dělník *devětkrát méně* než šmelinářům. Spekulační cena obilí je *desetkrát* vyšší než státní cena. To potvrzuje přesný průzkum rozpočtu dělnických rodin.

IV

Jestliže se důkladně zamyslíme nad uvedenými údaji, dostaneme přesný obraz všech hlavních rysů dnešní ekonomiky Ruska.

Pracující jsou osvobozeni od odvěkových utlačovatelů a vykořisťovatelů, od statkářů a kapitalistů. Stoupenci buržoazie (včetně maloburžoazních demokratů), kteří mluví o svobodě a rovnosti ve smyslu parlamentní buržoazní demokracie a lživě ji vydávají za »demokracii« vůbec nebo za »čistou demokracii« (Kautský), neberou tento krok ke skutečné svobodě a skutečné rovnosti v úvahu, a přitom je to krok svým významem, rozsahem a rychlostí dosud ve světě nevídaný.

Avšak pracující berou v úvahu právě skutečnou rovnost a skutečnou svobodu (osvobození od statkářů a kapitalistů), a proto tak neochvějně hájí sovětskou moc.

V rolnické zemi diktaturou proletariátu získali především, nejvíce a okamžitě rolníci. Za statkářů a kapitalistů rolníci v Rusku hladověli. Za celá dlouhá staletí našich dějin rolníci ještě nikdy neměli možnost pracovat pro sebe: hladověli, a přitom odevzdávali stamilióny pudů obilí kapitalistům, do měst a do ciziny. Za diktatury proletariátu pracují rolníci *poprvé* pro sebe a *jedí lépe než obyvatelé ve městech*. Rolníci poprvé poznali skutečnou svobodu: svobodu jíst svůj chléb - vysvobození z

hladu. Při rozdělování půdy byla jak známo zavedena maximální rovnost: v obrovské většině případů rozdělují rolníci půdu »podle počtu krků«.

Socialismus znamená odstranění tříd.

Mají-li být odstraněny třídy, je třeba za prvé svrhnout statkáře a kapitalisty. Tuto část úkolu jsme splnili, ale je to jenom část, a přitom ne ta nejobtížnější. Mají-li být odstraněny třídy, je třeba za druhé odstranit rozdíl mezi dělníky a rolníky, udělat *ze všech pracujících*. A to se nedá udělat naráz, je to úkol mnohem obtížnější a nevyhnutelně dlouhodobý. Je to úkol, který se nedá vyřešit svržením té či oné třídy. Dá se vyřešit jenom organizační přestavbou celého společenského hospodářství, přechodem od individuální, izolované zbožní malovýroby ke společenské velkovýrobě. Takový přechod nutně trvá velmi dlouho a ukvapenými a nešetrnými administrativními a zákonodárnými opatřeními se může jen zpomalit a znesnadnit. Můžeme ho urychlit jen tím, že rolníkům pomůžeme v obrovském rozsahu zlepšit veškerou zemědělskou techniku a od základu ji přebudovat.

Má-li proletariát, který porazil buržoazii, vyřešit druhou, obtížnější část úkolu, musí důsledně provádět tuto hlavní linii své politiky vůči rolníkům: musí rozlišovat, vést dělicí čáru mezi pracujícím rolníkem a rolníkem vlastníkem, mezi pracovitým rolníkem a rolníkem kšeftářem, mezi rolníkem, kterého živí jeho vlastní ruce, a rolníkem spekulantem.

V tomto rozlišení je *celá podstata* socialismu.

A není divu, že socialisté slovy a maloburžoazní demokraté skutky (Martovové a Černovové, Kautští a spol.) tuto podstatu socialismu nechápou.

Vést tuto dělicí čáru je velmi těžké, neboť ve všedním životě všechny vlastnosti »rolníka«, jakkoli jsou rozdílné a jakkoli jsou protichůdné, splývají vjedno. Přesto však je toto rozlišování možné, a nejen možné, ale i nutně vyplývá z podmínek rolníkova hospodářství a rolníkova života. Statkáři, kapitalisté, kšeftaři, spekulanti a *jejich* stát, nevyjímaje ani ty nejdemokratičtější buržoazní republiky, po staletí utlačovali pracující rolníky. A pracující rolníci v sobě za ta staletí vypěstovali k utlačovatelům a vykořisťovatelům nenávist a nepřátelství a tato »výchova«, kterou dostali od života, *nutí* rolníky hledat svazek s dělníky proti kapitalistům, proti spekulantům, proti kšeftářům. Zároveň však ekonomické poměry, zbožní hospodářství, nutně dělá z rolníků (ne vždy, ale v obrovské většině případů) kšeftaře a spekulanty.

Výše uvedené statistické údaje názorně ukazují rozdíl mezi rolníky pracujícími a rolníky spekulanty. Rolníci, kteří v letech 1918-1919 odevzdali 40 miliónů pudů obilí za pevné, státem stanovené ceny státním orgánům pro hladovějící dělníky ve městech, přes všechny nedostatky těchto orgánů, o nichž dělnická vláda velmi dobře ví, ale které není možné v prvním období přechodu k socialismu odstranit, tito rolníci jsou rolníky pracujícími, plnoprávními soudruhy socialistického dělníka, jeho nejspolehlivějšími spojenci a rodnými bratry v boji proti útlaču kapitálu. Avšak rolníci, kteří prodali 40 miliónů pudů obilí pod rukou za cenu desetkrát vyšší, než stanoví stát, kteří využívali bídy a hladu městských dělníků, šidili stát, podporovali a dopouštěli se všude podvodu, okrádání a šejdířství, tito rolníci jsou spekulanti, spojenci kapitalistů, jsou to třídní nepřátelé dělníků, vykořisťovatelé. Vždyť kdo má přebytky obilí sklizeného ze státní půdy náradím, do jehož zhotovení byla tak či onak vložena práce nejen rolníka, ale i dělníka a dalších, kdo má přebytky obilí a spekuluje s nimi, je vykořisťovatel hladovějících dělníků.

Porušujete svobodu, rovnost a demokracii – křičí na nás ze všech stran a poukazují na nerovnost mezi dělníky a rolníky v naší ústavě, na to, že jsme rozehnali Ústavodárné shromáždění, že násilně

zabavujeme přebytky obilí atd. Na to odpovídáme: Dosud neexistoval stát, který by udělal tolik pro odstranění skutečné nerovnosti a skutečné nesvobody, jíž pracující rolníci trpěli po staletí. Ale rolníkovi spekulantovi nikdy nepřiznáme rovnoprávnost, tak jako neuznáme »rovnost« vykořisťovatele s vykořisťovaným, sytého s hladovým a »svobodu« sytého okrádat hladového. A se vzdělanci, kteří nechtějí tento rozdíl pochopit, budeme nakládat jako s bělogvardějci, i kdyby si říkali demokraté, socialisté, internacionalisté, Kautští, Černavové či Martovové.

V

Socialismus znamená odstranění tříd. Diktatura proletariátu udělala pro toto odstranění vše, co mohla. Ale třídy není možné odstranit naráz.

Třídy tedy *zůstaly* a *zůstanou* po celé období diktatury proletariátu. Až třídy zmizí, nebude diktatury zapotřebí. Ale bez diktatury proletariátu třídy nezmizí.

Třídy zůstaly, ale *každá* se za diktatury proletariátu poněkud změnila; změnil se i vztah mezi nimi. Třídní boj za diktatury proletariátu nemizí, dostává pouze jiné formy.

Proletariát byl za kapitalismu třídou utlačovanou, třídou zbavenou jakéhokoli vlastnictví výrobních prostředků, třídou, která jediná stála přímo a zcela proti buržoazii, a proto jediná byla s to být revoluční do všech důsledků. Když proletariát svrhl buržoazii a vybojoval politickou moc, stal se *vládnoucí* třídou: má v rukou státní moc, disponuje již zespolečenštěnými výrobními prostředky, vede kolísavé mezivrstvy a meztřídy a potlačuje vzrůstající odpor vykořisťovatelů. To všechno jsou *zvláštní* úkoly třídního boje, úkoly, které si proletariát dříve nekladl a nemohl klást.

Třída vykořisťovatelů, statkářů a kapitalistů, za diktatury proletariátu nezmizela a nemůže naráz zmizet. Vykořisťovatelé jsou poraženi, ale nejsou zlikvidováni. Mají ještě mezinárodní základnu, mezinárodní kapitál, jehož jsou součástí. Mají ještě částečně některé výrobní prostředky, mají peníze a rozsáhlé společenské styky. Síla jejich odporu právě v důsledku jejich porážky mnohonásobně vzrostla. »Umění« řídit státní, vojenské a hospodářské záležitosti jim dává velmi značnou převahu, a tak je jejich význam mnohem větší než jejich podíl na celkovém počtu obyvatelstva. Třídní boj svržených vykořisťovatelů proti vítěznému předvoji vykořisťovaných, tj. proti proletariátu, se stal mnohem urputnější. A ani tomu nemůže být jinak, jestliže mluvíme o revoluci, jestliže tento pojem nezaměňujeme (jako to dělají všichni hrdinové II. internacionály) s reformistickými iluzemi.

Rolnictvo jako každá maloburžoazie nakonec stojí i za diktatury proletariátu uprostřed, tvoří mezistupeň: jednak se skládá z dost značného (v zaostalém Rusku dokonce obrovského) množství pracujících, které spojuje společný zájem zbavit se statkářů a kapitalistů, a jednak se skládá ze samostatně hospodařících drobných zemědělců, vlastníků a obchodníků. Toto ekonomické postavení nutně vyvolává kolísání mezi proletariátem a buržoazií. A za zosíleného boje mezi proletariátem a buržoazií, za neuvěřitelně prudkého obratu ve všech společenských vztazích a také proto, že právě rolníci a maloburžoové vůbec nesmírně lpějí na všem starém, zaběhlém a ustrnulém, je přirozené, že budou nevyhnutelně přecházet z jednoho tábora do druhého, že budeme svědky jejich kolísání, obrátů, nejistoty atd.

Pokud jde o tuto třídu – nebo o tyto společenské síly, úkolem proletariátu je, aby je vedl a aby bojoval o vliv na ně. Proletariát musí kolísající a nestálé strhnout za sebou.

Porovnáme-li všechny hlavní síly neboli třídy a jejich vztah, který se diktaturou proletariátu změnil, uvidíme, jak je běžná maloburžoazní představa o přechodu k socialismu »přes demokracii« vůbec, kterou pozorujeme u všech představitelů II. internacionály, bezmezně teoreticky nesmyslná a slaboduchá. Základem tohoto omylu je předsudek o absolutním, nadtřídním obsahu »demokracie«, zděděný po buržoazii. Ve skutečnosti i demokracie přechází za diktatury proletariátu do zcela nové fáze a také třídní boj se dostává na vyšší stupeň a podřizuje si všechny formy.

Všeobecné fráze o svobodě, rovnosti a demokracii jsou ve skutečnosti bezduchým opakováním pojmů, jež jsou odvozeninou vztahů ve zbožní výrobě. Řešit konkrétní úkoly diktatury proletariátu těmito všeobecnými frázemi znamená přecházet na celé čáře na teoretické, principiální stanovisko buržoazie. Z hlediska proletariátu se můžeme ptát pouze takto: Osvobodit se od utlačování kterou třídou? Rovnost které třídy s kterou? Demokracie na základě soukromého vlastnictví, nebo na základě boje za zrušení soukromého vlastnictví? Atd.

Engels už dávno v Anti-Dühringu vysvětlil, že pojem rovnosti, který je odvozeninou vztahů ve zbožní výrobě, se stává předsudkem, nechápe-li se rovnost ve smyslu *odstranění tříd*¹¹¹. Na tuto základní pravdu o rozdílu mezi buržoazně demokratickým a socialistickým pojetím rovnosti se neustále zapomíná. Ale kdo na ni nezapomíná, tomu je jasné, že svržením buržoazie dělá proletariát ten nejrozhodnější krok k odstranění tříd, a má-li to dokončit, musí pokračovat ve svém třídním boji a využívat přitom aparát státní moci a používat vůči svržené buržoazii i vůči kolísající maloburžoazii různé způsoby boje, vlivu a působení.

(Pokračování příště.)¹¹²

30. 10. 1919

Pravda, č. 250 a Izvěstija VCIK, č. 250 7. listopadu 1919

Podepsán N. Lenin

Podle rukopisu

(Zdroj V. I. Lenin, Sebrané spisy sv. 39, str. 288)

111 Viz K. Marx-B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 120-121. – 300

112 Článek nebyl dokončen. – 300